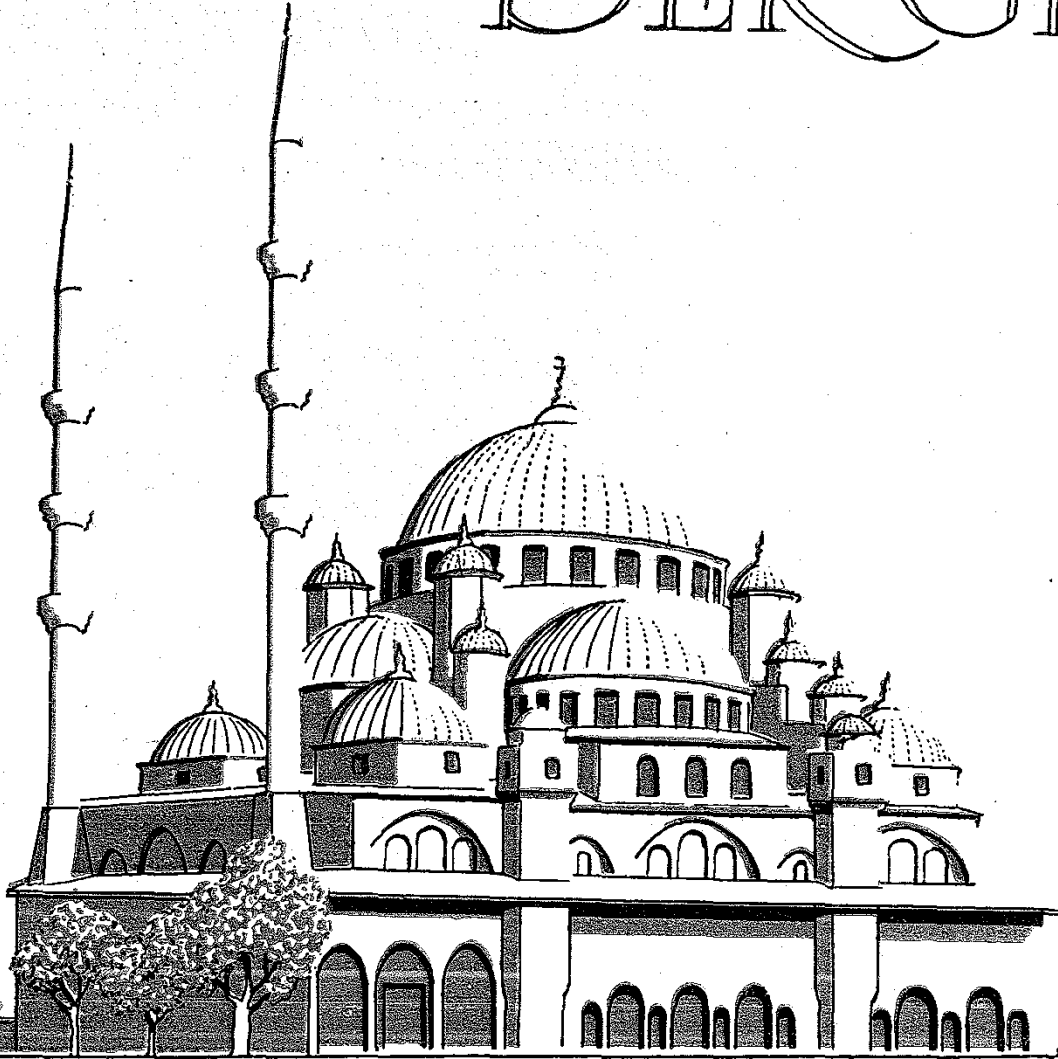

Diyanet

İŞLERİ
BAŞKANLIĞI

DERGİSİ

DİNİ - AHLÂKÎ - EDEBÎ - MESLEKÎ AYLIK DERGİ

5. Cilt

Mart - Nisan 1966

3, 4. Sayılar

HAC NASIL YAPILIR?

İslâm Dininin esas rükünlerinden biri de Hac'dır. Hac Hicretin 9. senesinde farz kılınmıştır. Hac, kasdetmek mânâsınadır. Dinimizde Hac ise, belli olan yeri, belli zamanda erkân ve âdâbına uygun bir şekilde ziyarettir. Hac, erginlik çağına gelmiş, akıllı, hür haccın farziyetini bilen, ve meşakkatsiz bir şekilde, gidip gelinceye kadar kendisinin ve âilesi efradının mûtad olan nafakaları bulunan zengin, müslüman kişilere farzdır.

Hac Kitap, Sünnet, İcmâ-ı Ümmet ile sâbittir. Cenâbı Hak, Âl-i İmrân sûresinin 97. âyetinde "ona yol bulabilenlerin (gücü yetenlerin) Beyt-i şerîfi hac (ve ziyaret) etmeleri, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır." buyurmaktadır. Peygamber Efendimiz de, "Ey insanlar, Allah Hacc'ı sizin üzerinize farz kılmıştır. O halde Hacediniz" buyurmaktadır.

Dikkat buyurulursa, Allah'ın büyük kitabında bu kıssanın beyanı, Hakk'a teslimiyet nasıl olur, açıkca ilân edilmekte ve kazâya rızânın en güzel örneği verilmekte, o kazâya karşı icap ederse, bütün varından vazgeçilmesi gerektiği anlatılmaktadır. Yoksa, bedâva ve gelişi güzel, aslını anlamadan işim rastgitsin diye âdet kabilinden kılınan iki rek'at namaz ile fakîrin başına atarcasına pencereden fırlatılan birkaç kuruş sadaka ile "ben de birinci sınıf müslümanlardanım" diye geçinmek değil; bu kıssanın bertafsıl beyânıyla Cenâb-ı Hak kullarına diyor ki :

"Dikkat edip, kendinizi bir an için Hz. İbrahim ve oğlu İsmail ile mukayese edin de, kendinize öyle numara verin," denilmek istenmektedir. Hakk'ın emrine imtisalen İbrahim Aleyhisselâm oğlu İsmail'i zebheceği sırada bilindiği gibi Cebrâil Aleyhisselâm vasıtasıyla keyfiyeti bizce bilinmeyen koç gönderilmiş ve bu suretle büyük ve çok çetin bir imtihan örneği verilmiştir.

İşte o günden itibaren onların neslinden gelen Hz. Muhammed'e ve izinden gidenlere kurban kesmek meşrû kılınmıştır.

Bütün ibadetlerimizde olduğu gibi kurbanda da ihlâs ve ittika esastır. Cenâb-ı Hak, Sûresinin 37. âyetinde "O kurbanların dağıtılan etleri ve akıtılan kanları kabul mevkiine erişmez. Lâkin sizden ancak, takvâ ve ilâhî emirlere olan ta'zim ve bağlılığınız ve böylece Allah rızâsı için yapılan halisâne amelleriniz Allah'ın rızâsına erişir. Binaenaleyh Allah rızâsının hedef tutulduğu şeylerde ihlâs başta gelir. Kurbanın kesilmesinde ise insan, dünyevî hertürlü arzu ve temayüllerinden vazgeçerek, nefsin emrettiği şeylerden korunup kurtularak Hakk'ın rızâsına erişmeyi kasdetmiş olması lâzımdır. Bundan dolayı bir şairimiz bu hakikatı şu mısra ile pek güzel ifade etmiş bulunmaktadır :

"Nefsini zebheylemektir zebh-i kurbandan garaz,"

Hacceden kimse, Hac farızasının ifâsından sonra, Hac'dan evvelki hayatında (insanlık hâli) irtikâp ettiği şeyleri terk etmesi, hal ve davranışlarında uygunluk ve gelişme olması, haccının mebrûr ve makbûl olduğuna işarettir. Kendisine Hac farz olan kimse, haccetmeden vefat ederse, günahkâr olur. Çünkü, Peygamberimiz, "Hac farzolunca acele ediniz,, buyuruyor. Ölmeden malının 3 te birinde hac yaptırılmasını vasiyet etmiş olan kimsenin, vârisleri tarafından Hac yaptırılır. Kendisine Hac farz olan kimse, bizzat gidip gelmeye kudreti yeterken, başka birini vekil olarak göndermesi caiz değildir. Tarafından hac yapılmasını isteyen kimse, bedenen âciz olup, aczine sebep olan hastalığın, ölümüne kadar devam edecek bir hastalık olması takdîrinde başkalarını vekil gönderebilir. Hac yaptıracak kimse ayrıca: Hac yapılmasını emretmesi, Hac yapacak vekilin ihrama girerken filânın nâmına hacca niyet ettim demesi, niyet ettiği Haccın nevilerinden birini (Haccı İfrât, Haccı Temettu' Hacc-ı Kıran) diye tasrih etmesi, nâibin haccettirenin parasıyla haccetmesi, yalnız bir kişi için haccetmesi, haccettiren kimsenin ikâmet mahallinden hacca gidip gelmesi gibi, hususlara riâyet edilmesi lâzımdır.

Haccın farzları : İhram, vakfe ve tavaf'tır.

Hacca âit terimler :

Ziyaret : İhramlı olarak Kâbeyi tavaf ve sa'y gibi dinî merasimden ibadettir.

Umre : Hac herhangi bir zamanda yapılarak yalnız Kâbe'yi tavaf ile sa'y'den ibaret olursa ona umre (Küçük Hac) denir.

Mevsim : Haccın vaktine (Mevsim) denir.

Nüsük : Hac'da yapılan dinî merasimin her birine (Nüsük) denir.

Nüsükler : Tavaf, sa'y ve vakfelerle bunları tamamlayan işlerdir.

Hac Ayları : Şevval, Zilka'de ve Zilhicce aylarıdır.

İhram : Hac veya Umre niyetiyle veya her ikisi birlikte yapılmak niyetiyle bürünülen dikişsiz, beyaz iki parça örtüden ibarettir. Bu örtülerden biri peştemal gibi, belden aşağısını örter, (bunun adı İzâr); diğeri omuzu, sırtı ve göğsün bir kısmını örterek vücudun sağ tarafına atılan örtüdür. Buna da (Ridâ) denir.

Mîkat : Muhtelif memleketlerden gelen hacıların ihrâma girme yerleridir. Bunlar da, Zülhuleyfe, Cuhfe, Karn, Yelemlem, Zat-i İrk ve bunların hizalarıdır. Medîne tarafından gelen hacıların ihrâma girme yeri (Zülhuleyfe), Şam tarafından gelenlerin ihrâma girme yeri (Cuhfe), Yemen tarafından gelenlerin ihrâma girme yeri (Yelemlem), Necid tarafından gelenlerin ihrama girme yeri (Karn) ve Irak tarafından gelenlerin ihrâma girme yeri de (Zât-ı İrk) dir. Başka memleketlerden gelen hacılar da, bu ihrama girme yerlerinden herhangi birinin hizasına gelince ihrâma girerler.

Tavaf : Kâbe'nin etrafını usûlüne göre, dolanmaktır.

Sa'y : Safâ ile Merve arasında gidip gelmektir. 7 şavttır; (4 gidiş 3 geliştir).

Şavt : Hacer-i Esved'den başlayıp yine oraya gelmekle hâsıl olan devre ile Safâ'dan Merve'ye bir defa gidiştir.

Hervele : Sa'y esnâsında sür'atli, çalımlı ve canlıca yürümektir.

Vakfe : Arafat ve Müzdelife'de durmaktır.

Kâbe : Mekke'nin Mescid-i Haram denilen câmiî şerîfi ortasında ve 4 köşeli mübarek ve en eski bir binâdır. (Mekke'de Mescid-i Haram'dan başka câmi yoktur.)

Hacer-i Esved : 18 cm. kutrunda, kırmızımsı esmer, parlak, mukad-des bir taştır. Hz. İbrahim (a.s.a.) tarafından Ebû Kubeys dağından getirilip, tavâfın başlangıç yeri olmak üzere bu günkü bulunduğu yere yerleştirilmiştir.

Hatîm : Kâbe'nin şimal tarafında Irak köşesi ile Şam köşesi arasında ve bir metre kadar yükseklikte yarım dairemsi bir duvardır. Bunun içi de Kâbe'den sayılır. Kâbe tavaf edilirken Hatîm'in dışından dolaşılır.

Makam-ı İbrahim : Hazret-i İbrahim Kâbe'yi bina ederken iskele yerinde kullandığı ve halkı Hacc'a dâvet ederken üzerine çıktığı taşın bulunduğu yerdir. Tavaf namazı burada kılınır.

Bu namazın birinci rek'atında رُكُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ , ikinci rek'atında ise رُكُلْهُوَ اللَّهُ أَحَدٌ sûreleri okunması efdaldır.

Safâ ve Merve : Mescid-i Harâm'ın dışında basamaklı iki tepedir. Safâ cenupta, Merve şimâl tarafta kalır. Sa'y, bu ikisi arasındaki vâdîde yapılır.

Mina : Mekke'den iki saat uzaklıktaki bir mevkidir. Taş atma ve kurban kesme merâsimleri burada yapılır.

Müzdelife : Mina'dan iki saat kadar ileride mübârek bir mahaldir. Hacılar Arafat dönüşünde burada dururlar.

Arafat : Müzdelife'den iki saat kadar ileride, Mekke'den 6 saat uzak-tadır. Hacc'ın farzlarından olan vakfe (= duruş) burada yapılır.

Hacc'ın zamânı : Zilhicce'nin 9, 10, 11 ve 12 nci günleridir. 9 uncu güne Arefe ve 10, 11, 12 nci günlere (Eyyâm-i Nahir) kurban günleri denir. Kurban Zilhicce'nin 10, 11 ve 12 nci günleri kesilir. Efdali ilk günü kesilmesidir. Zilhicce'nin 8 inci gününe (Terviye) günü denir. O gün Hacılar Mekke'den Mina'ya çıkarlar. Arefe günü de Arafat'da bulunurlar.

Hedy : Hacc'da kesilen (kurban) a denir.

Hacc'ın, farz, vâcip ve nâfile olmak üzere kısımları olduğu gibi Hacc-ı İfrat, Hacc-ı Temettü ve Hacc-ı Kırân olmak üzere de nevi'leri vardır.

Farz olan Hac : Şartlarını hâiz olan bir Müslümanın ömründe bir def'a edâ etmekle yükümlü bulunduğu Hac'dır.

Vâcib olan Hac : Nezredilen veya başlanmış iken her nasılsa bozulan nâfile bir Hacc'a karşılık olarak kazâsı gereken Hac'dır.

Nâfile Hac : Henüz mükellef olmayan veya Hac farızasını ifâ etmiş olan bir kimsenin Allah rızâsı için nâfile olarak yapacağı Hac'dır ki, tekrar tekrar yapılabilir. Ancak şurası iyi bilinmelidir ki; sadaka nâfile Hacc'dan efdaldır. Büyük İslâm âlimlerinin mütalâaları da böyledir. Bu itibarla memleketimizde gerek ferdî ve gerek ictimâî birtakım ihtiyaçlarımız vardır. Meselâ : Umûmun faydalanacağı hastahane, okul, câmi, çeşme, yol, veya bunların mevcutlarının genişletilmesi, tamiri, güzelleştirilmesi ve bu suretle daha faydalanılır bir hale getirilmesi gibi hayırlı işler, nâfile Hac'dan daha efdal bir ibâdettir. Çünkü bu türlü hayırlar aynı zamanda sadaka-ı câriye olur. Bu hususta anlayışlı, dikkatli ve duygulu olmak lâzımdır.

Kabûle şayan bir Hac nasıl yapılmalıdır?

Hacc etmek için, helâl para tedârik eden bir kimse, ödenmesi gerekli borçlarını ödemeli, kazâya kalmış ibâdetleri varsa onları da mümkün mertebe kazâ etmelidir. Hakîkî tövbe ile günahlarına tövbe ederek nefsinin kötü sözlerden korunmalı, güzel huylu olmaya özenmelidir. Lüzumlu diğer hazırlıklarını da tamamlamış olan Hacı adayı yola çıkmadan evvel Allah rızâsı için iki rek'at namaz kılarak Allâh'a sığınır, âilesi efrâdı ve bütün akrâba ve dostları ile vedâlaşarak yola çıkar. Binitine binerken Peygamber Efendimiz'in yolculuk duasını da teberrüken okur. (*) Mîkat denilen yerlerden birine veya onun hizâsına gelince tam bir temizlik yapar; mümkünse gusl eder veya abdest alır. Bütün elbiselerini çıkarır, beyaz, temiz bir peştimal ile dikişsiz bir örtüye yâni ihram'a bürünür. Varsa güzel kokular sürünür. Başını açık bulundurur, ayağına çorapsız olarak üstü açık topuksuz veya kısa topuklu ayakkabı giyinir.

İhram'ın sünneti niyetiyle iki rek'at namaz kılar. Bu namazların birinci rek'atında Fâtiha'dan sonra (Kâfirûn), ikinci rek'atında (İhlâs) suresini okumalıdır.

İhram'a girince ve artık Hac menâsiki başladığından Hacc'ın nevlilerinden (Hacc-ı İfrâd, Hacc-ı Temettü', Hacc-ı Kırân) hangisini yaparsa ona niyyet ve duâ eder. Niyet ve duâ şöyle yapılır:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أُرِيدُ الْحَجَّ فَيَسِّرْهُ لِي وَتَقَبَّلْهُ مِنِّي»

Yâni "Yâ Rabbî! Ben Hacc etmek istiyorum. Onu bana kolaylaştır ve

(*) Bu duânın metni ve meâli : Tevbe ve Duâ, Abdullah Güvenç, Ankara 1966, s. 47

Hacc'ımı kabûl eyle" dedikten sonra telbiye eder. Yâni Lebbeyk duâsını okumağa başlar. Bundan sonra Lebbeyk duâsını her okuyuşunda üçer def'a tekrarlar.

Lebbeyk Duâsı :

لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ
وَالْمُلْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ

Meâli: "Yâ Rabbî!.. Ben Sen'in kapında tekrar tekrar durarak dâvetine arka arkaya icâbet ettim. Sen'in için hiç bir ortak yoktur. Hamd, nîmet ve mülk hep Sen'indir. Sen'in ortağın ve benzerin yoktur."

İhrâm'a girdikten sonra halâline yaklaşamaz, dikişli elbise giyemez, güzel kokular kullanamaz, traş olamaz, büyük küçük herhangi bir hayvanı öldüremez, yeşil ağaçları, otları koparamaz, kötü ve şehvânî sözlerde bulunamaz, arkadaşlarıyla ve başkalarıyla çekişmez. Fakat yıkana bilir, para kesesini beline bağlayabilir.

Her namaz kıldıkça ve her fırsatta Lebbeyk duâsını tekrarlaması sevaptır. Mekke-i Mükerrreme'ye yaklaşırken abdest alır, mümkün ise gusl eder.

Mekke-i Mükerrreme'ye girince hemen Beyt-i Şerîfe koşar. Bâbü's-selâm'dan içeri girer, Beytullâh'ı görünce: Dilediği duâyı eder. Bu ilk duâ çok mühim ve makbûl olduğundan, "Yâ Rabbî! Bundan sonra yapacağım ibâdet ve duâların kabûl olunmasını bana nasîb et!" diye de Cenâb-ı Hak'tan temennî ve niyazlarda bulunur. Bundan sonra "Kudum tavâfı" denilen tavâfı yapar. Tavâfa başlamadan önce omuz havlusunun sağ ucu, sağ koltuk altından alınarak sol omuz üzerine atılır. Hacer-i Esved tarafına durulur ve şöyle niyet edilir :

« اللَّهُمَّ إِنِّي أُرِيدُ طَوَافَ بَيْتِكَ الْحَرَامِ فَيَسِّرْهُ لِي وَتَقَبَّلْهُ مِنِّي »

"Meâli: "Yâ Rabbî! Ben Beyt-i Şerîf'ini Kudûm tavâfı yapmak istiyorum, onu bana kolaylaştır. Ve tavâfımı kabûl eyle!" Mümkün olursa Hacer-i Esved öpülür, değilse tekbîr okuyup el ile selâmlanır ve eller yüze getirilip öpülür. Bundan sonra Kâbe-i Muazzam'a sola ve Hatîm'i içe alarak tavâfın birinci Şavt'ına yâni ilk devrine başlanır. İlk üç devirde adımlar kısaltılıp omuzlar silkelenerek sür'atli ve çalimlıca yürünür ki, buna (Remel) denir. Her yedi devirde şu duâ okunur:

اللَّهُمَّ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ
وَأَدْخِلْنَا الْجَنَّةَ مَعَ الْأَبْرَارِ يَا غَفَّارُ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ ،

Meâli: "Ey bizim Rabbımız! Dünyâda da Âhirette de bize iyilik ver ve bizi ateş azâbından koru ve iyilerle berâber bizi Cennet'e koy. Ey Âlemlerin Râbbı! Azîz ve Gaffâr olan Allâhım!"

Tavaf bitince Kâbe-i Muazzama'nın kapısı ile Hacer-i Esved Rükni arasındaki kısmın önünde (buraya Mültezem denir.) bilinen ve istenilen duâ yapılır. Bundan sonra Makam-ı İbrâhim'de iki rek'at tavâf namazı kılınır. Makam-ı İbrâhim'de de duâ edilir. Daha sonra Hacer-i Esved selâmlanarak Zemzem kuyusuna gidilir. 3 def'a ve kana kana Zemzem içilir ve şu duâ yapılır:

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ عِلْمًا نَافِعًا وَرِزْقًا وَاسِعًا وَشِفَاءً مِنْ كُلِّ دَاءٍ
وَسَقَمٍ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ ❖

Meâli: "Allâh'ım Sen'den faydalanılır ilim, bol rızık, her türlü dert ve hastalıklardan şifâ isterim. Ey esirgeyen ve bağışlayan Allâh'ım!"

Bundan sonra Bâbü's - Sâfâ'dan çıkarak Safâ ile Merve arasında Sa'y yapılır. Evvelâ Safâ tepesine Beyt-i Muazzam görününceye kadar çıkılır. Beytullâh'a dönülerek Tekbîr - tehlîl, Salât ve Selâm getirilir. İki yeşil direk arasında sür'atlice geçilmek sûretiyle dört def'a Merve tarafına ve üç def'a da Safâ tarafına gidilip gelinir. Böylece Sa'y bitmiş olur. Burada da tekbîr ve tehlîl ile berâber istenilen duâ edilir. Bu anlatılanlar Hacc-ı İfrâd'a âit olduğu için bu Hacc'ı yapan zat tavâf ve Sa'yden sonra traş olmadığı gibi ihrâmını da çıkarmaz. Ve Mekke-i Mükerrerme'de yine ihramlı olarak kalacaktır. Dilediği zaman Beytullâh'ı nâfile olarak tavâf edebilir.

Zilhicce'nin 8 inci günü -ki bu güne "Terviye" denir. Sabah namazı kılınıldıktan sonra hazırlanıp Mina'ya gitmek üzere güneş doğuşunu müteâkip Mekke-i Mükerrerme'den çıkar. "Lebbeyk" diyerek Mina'ya gider. Mescid-i Hayf yakınında konaklayıp burada arefe gününün sabah namazını kılincaya kadar durur. Sonra aynı gün güneş doğduktan sonra Arafat'a gider. Öğleye kadar yemek-içmek gibi işleri bitirir. Vakfe'ye durmak için mümkün ise gusl eder, değilse abdest alır. İmkân görüldüğü takdirde Mescid-i İbrâhim'e gider. Burada okunan Hutbelerden sonra umum cemâatle birlikte öğle ve ikindi namazları kılınır ki, artık o gün ikindi namazı vaktinden evvel kılınmış olur. Bu namaz bir ezan bir kamet ile imamla beraber, önce öğlenin farzı, sonra da ezansız ve bir kametle ikindi namazının farzı kılınır. Öğlenin son sünneti ve ikindinin sünneti kılınmaz. Şâyet herhangi bir sebeple Mescid-i İbrâhim'e gidilmeyip cemaate iştirak edilememiş ise öğle ve ikindi namazları birleştirilmeyip (kendi vakitlerinde) ayrı ayrı kılınır.

Arafat'da vakfe yapmanın zamanı, Arefe gününün zevâline (öğleden sonra) Kurban Bayramı'nın birinci günü sabahına (Tanyeri ağarınca) kadar olan zamandır.

Buna göre Arefe gününün zeval vaktinden, Bayramın birinci günü sabah namazı vaktine kadar, Arafat'da bir an için bulunan ve bayramın ilk üç gününden birinde ziyaret tavafı yapan kimse Hac farîzasını yapmış olur.

Vakfe Yapmanın Âdâbı :

Beytullah'a karşı yüzünü çevirir, tekbir, tehlil ve telbiye'de bulunur. Vakfeye ait duâyı bilen, bu duâyı, bilmeyen bildiği duâyı okur. Arafat'da güneş batıncaya kadar kalınır. Akşam namazı biraz tehir edilerek bir ezan ve bir kaametle yatsı namazı ile birlikte kılınır. Akşamın sünneti ile yatsının ilk sünneti kılınmaz. Yatsının son sünneti ile vitir namazı kılınır.

Mina'da şeytan taşlamak için müzdelife'den bakla büyüklüğünde taşlardan 70 tane toplanır. Müzdelife'de tan yeri ağarmadan güneşin doğmasına kadar olan zaman içinde (Sabah namazı erkence kılındıktan sonra) Vakfe'ye durulur. Güneş doğmadan Mina'ya hareket edilir. Artık bu gün bayramın birinci günüdür. Mina'da bayramın birinci günü öğleden önce (Akabe cemresi) denilen taş kümesine 7 taş atılır. Taşlar atılırken

(بِسْمِ اللَّهِ الْأَكْبَرِ) denir.

Bu taşlar sağ elin baş ve şahâdet parmağı ucu ile atılır. Ve her atışta tekbîr getirilir. Bu atış bitince artık orada durulmaz. Dilerse (nâfile olarak) kurban keser, traş olur. Bunları yapınca artık, helâline yaklaşımdan başka, ihrâmın bütün yasakları helâl olmuş olur. Bundan sonra Bayramın birinci, ikinci ve üçüncü günlerinde Mekke-i Mükerrreme'ye giderek ziyâret tavâfı yapar. Bu tavâfı bitince iki rek'at namaz kılar. Bu tavâftan sonra helâline yaklaşmak da mübah olur. Ziyâret tavâfından sonra tekrar Mina'ya döner. Cemreleri yapmak için 3 gün Mina'da kalır. Bayramın ikinci günü zeval vaktinden sonra baş ve orta cemreleri atar. Sonra da Cemre-i Akabe'ye giderek ona da 7 taş atar. Atışlarda tekbîr alınır. Bayramın üçüncü günü de bu tertip üzere cemreler yapılır.

Bayramın bu üç gününde 49 taş atıldıktan sonra eğer Mekke'ye gitmek istenirse kalan 21 taş Mina'ya gömülür.

Mekke-i Mükerrreme'de dilediği kadar nâfile tavaf yapılır. Fakat vedâ tavâfı ayrıca yapılır. Vedâ tavâfı ise dönüş hazırlıkları yapıldıktan sonra yapılması uygun olur. Vedâ tavâfında şöyle niyet ve duâ edilir: "Yâ Rabbî! Beyt-i Harâmı'nı vedâ tavâfı yapmak istiyorum. Onu bana kolaylaştır. Ve benden kabûl eyle Azîz ve Celîl olan Allâh'ım."

Vedâ tavâfından sonra Mültezem'de duâ edilir. Makam-ı İbrâhim'de iki rek'at tavâf namazı kılınır ve duâlar edilir. Bundan sonra Zemzenden kana kana içilir. Kâbe-i Muazzama'nın eşiği öpülür. Duvarlarına yüz sü-rülür. Allâhu Teâlâ'ya hamd edilip tamâmiyle tevbe ve istiğfar edilir. Kâ-be-i Muazzama'nın örtüsüne yapışılarak yalvarılır, yakarılır. Artık Mek-ke-i Mükerrreme'de kalınmayacağına göre yüzünü Beytullah cihetinden ayırmayıp kemâl-i edep ve ayrılıştan mütevellit tahassürle hudû ve huşû içinde vedâ kapısından çıkarılır.

Hacılar bu şekilde Hacc'ın bütün menâsikini ifâdan ve tamâmiyle tövbe ve istiğfarla günahlarından arınmış olarak Medîne-i Münevvere'ye gidip (Resûlüllâh'ı) Ravza-i Mutahhara'yı ziyâret ederler. Salât ve Se-lâmlar okuyarak Ravza-i Mutahhare ve İslâm büyüklerinin makamları ziyâret edilmek sûretiyle Hac vazifesi sona erdirilmiş olur. (Bu ziyâret Hac'dan önce de yapılabilir.)

Haccın bütün menâsikini ifâ husûsunda kadınlar da erkekler gibi hareket ederler. Yalnız İhram'da mûtadları gereğince elbiseleri giyinik durumdadırlar. Telbiye'de seslerini yükseltmezler. Tavaf ve Sa'y'de fazla sür'at göstermezler. İhramdan çıkmak için de saçlarının ucundan biraz kesmekle iktifâ ederler. Hacer-i Esved'i selâmlamak için erkeklerin ara-sına sıkışmazlar.

Âdet görmeye başlayan bir kadın Hacc'ın bütün menâsikini erkekler gibi yapar. Yalnız bu halde iken ziyâret tavâfını yapmayıp te'hîr eder. Bundan dolayı kendisine kurban gerekmez. Ziyâret tavâfından sonra âdet görmeye başlayan kadınlardan vedâ tavâfı sâkit olur.

İman ehlinin her sene Hac mevsiminde dünyânın dört bucağından bunca külfet ve masrafları göze alarak bir maksat ve bir gaye uğrunda Allah tarafından kutsal sayılan bir mahalde toplanmaları ve böylece Al-lâh'ın Kâbe'sine rağbet etmeleri, tevhit akîdesine bağlılığın işareti, aynı zamanda İslâm'ın kuvvet ve kudretinin bir nişânesi, İlâhî saltanatın de-vam ve bekasının açık bir ifâdesidir.

Avrupa düşünürlerinden biri, bizim Hac farîzasını ifâ için kürre-i arz'ın dört bucağından gelip Mekke-i Mükerrreme'deki toplantımızı düşünö-rek "Eğer Müslümanlar Haccın edası için yaptıkları bu toplantılardan hakkıyla ve gerçekten faydalanabilseydiler, dünyâda İslâm devletlerinden başka ileri bir devlet tasavvur olunamazdı" demiştir. Buna göre Hacc'ın

ifâsında şuurlu hareket etmek (لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ) âyet-i

kerîmesi gereğince Hacc'ın füyûzâtından hakkı ile faydalanmak, büyük İslâm kongresi demek olan bu toplantıdan Dinî, ictimai, ahlâkî ve iktisâdî önemli faydalar sağlamayı amaç tutmak en başta gelen ülkümüz olmalıdır.